

ČESKÁ REPUBLIKA
N Á L E Z
Ústavního soudu

J m é n e m r e p u b l i k y

Ústavní soud rozhodl dne 13. března 2012 v senátu složeném z předsedy Stanislava Balíka a soudkyň Dagmar Lastovecké a Elišky Wagnerové (soudce zpravodaj) ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky **G. G.**, zastoupené Mgr. Pavlem Střelečkem, advokátem, se sídlem Pouchovská 1255/109B, Hradec Králové, proti výrokům I., II. a IV. usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27. 4. 2009 sp. zn. 21 Co 155/2009 a usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2011 sp. zn. 20 Cdo 3898/2009, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Hradci Králové jako účastníků řízení a A. H., zastoupeného Mgr. Danou Burdovou, advokátkou, se sídlem Hybernská 24, Praha 1 a J. G, nezletilého, zastoupeného kolizním opatrovníkem Ligou lidských práv, se sídlem Burešova 20, Brno, jako vedlejších účastníků řízení, se souhlasem účastníků řízení bez ústního jednání,

t a k t o :

- I. Nerespektováním principů obsažených v čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a omezení plynoucích z čl. 8 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod bylo usnesením Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2011 sp. zn. 20 Cdo 3898/2009 a výrokem I., II. a IV. usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27. 4. 2009 sp. zn. 21 Co 155/2009 porušeno základní právo stěžovatelky garantované čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.**
- II. Tato rozhodnutí se proto r u š í .**

O d ů v o d n ě n í :

- I.
1. Ústavní stížností zaslano Ústavnímu soudu dne 14. 12. 2011, tedy podanou ve lhůtě 60 dnů od doručení napadeného rozhodnutí [ust. § 72 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“)], se stěžovatelka domáhala zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Hradci Králové s tvrzením, že jimi byla porušena její základní práva garantovaná v čl. 4 odst. 4 a čl. 36 a násl. Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a v čl. 96 odst. 1 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“).
2. Dle názoru stěžovatelky bylo v řízení nepochybně prokázáno, zejm. znaleckými posudky, že ve vztahu nezletilého k otci došlo k odcizení již v důsledku prvních

kontaktů syna s otcem, které byly nepravidelné, méně časté a kromě toho došlo k odcizení i v důsledku nevhodné náplně jejich setkání. Nezletilý byl zklamán nezájmem otce o něho a z toho důvodu se také zřejmě syn zařadil do nové rodiny, do které chtěl a chce bezvýhradně patřit. Stěžovatelka je přesvědčena o tom, že po doporučení znalců a po jejich upozornění nemohla syna násilným tlakem nutit ke stykům s otcem. Syn sám viděl, že otec o něho nemá opravdový zájem a to se jej hluboce dotýkalo. Stěžovatelka výchovu syna vždy i za souhlasu otce řešila s odborníky, psychology. Názory odborníků však krajský soud nebral v úvahu a bez odborného posouzení dovodil, že stěžovatelčino domlouvání synovi nepůsobilo příliš snaživě. Otcův přístup k realizaci styků se synem hodnotil jako velmi vstřícný. Tento názor vyslovil i přesto, že věděl, že se otec o syna v žádném ohledu nezajímá, a to ani v otázce výchovy, zdravotního stavu, prospěchu apod. V postupu krajského soudu stěžovatelka shledává zaujatost, neobjektivní posouzení a poškození jejích práv a rovného postavení před soudem neboť odvolací soud, přes všechny prokázané skutečnosti, jí uložil pokutu ve výši 20.000,- Kč. Soud přehlédl tu skutečnost, že stěžovatelka nemá pokutu z čeho uhradit, neboť je žena v domácnosti, pečuje o tři nezletilé děti a nemá žádný příjem ani majetek. Podle předmanželské smlouvy nemá nárok ani na příjmy z manželova podnikání, které nepatří do společného jmění manželů. Odvolací soud tyto skutečnosti nezjišťoval a nehodnotil. Bez jakýchkoliv v řízení provedených důkazů neshledal u stěžovatelky ani předpoklady pro osvobození od placení soudních poplatků a bez jakéhokoliv důkazu dovodil, že majetkové poměry rodiny jsou na vysoké úrovni, a proto jí uložil nahradit náklady řízení státu v částce 43.982,- Kč.

3. Proto, s ohledem na výše uvedené, stěžovatelka navrhl, aby Ústavní soud v záhlaví citovaná rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové a Nejvyššího soudu svým nálezem zrušil.

4. Ústavní soud vyzval účastníky řízení, aby se vyjádřili k ústavní stížnosti. Nejvyšší soud prostřednictvím příslušného předsedy senátu 20 Cdo JUDr. Vladimíra Mikuška uvedl, že stěžovatelkou předkládaná argumentace neodpovídá tvrzenému zásahu do jí označených základních práv, když je pouze opakováním námitek uplatněných v řízení před obecnými soudy. Namítá-li stěžovatelka, že se odvolací soud náležitě nevypořádal ani s jejím tvrzením ohledně nezákonného senátu, který ve věci rozhodoval, pak přehlídí poslední odstavec třetí strany napadeného rozhodnutí, v němž se Nejvyšší soud uvedenou námitkou zabýval a svůj závěr o její nedůvodnosti odůvodnil. Z těchto důvodů Nejvyšší soud navrhl, aby ústavní stížnost byla jako neodůvodněná zamítnuta. Krajský soud v Hradci Králové prostřednictvím příslušné předsedkyně senátu 21 Co Mgr. Šárky Petrové plně odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí a uvedl, že v průběhu řízení stěžovatelka nevznesla námitku nezákonného soudce, proto se odvolací soud touto námitkou v odůvodnění svého rozhodnutí nezabýval. Krajský soud v Hradci Králové navrhl, aby ústavní stížnost byla jako neodůvodněná zamítnuta.

5. Ústavní soud dále vyzval vedlejšího účastníka (otce nezletilého) k vyjádření se ve stanovené lhůtě k ústavní stížnosti. Vedlejšímu účastníkovi není z obsahu ústavní stížnosti zřejmé, na základě čeho dospěla stěžovatelka k tvrzení o zásahu do jejích základních práv. Soud I. stupně, jakož i soud II. stupně prováděl velmi rozsáhlé dokazování, hodnotil důkazy každý zvlášť a pak ve vzájemné souvislosti, stěžovatelka mohla být a byla přítomna při jednání, navrhovala provedení mnoha důkazů a tyto soud provedl a na základě nich dospěl po opakovaných odvoláních otce a po velmi rozsáhlém

dokazování k závěru, že matka skutečně svým postojem, který i dle znalců měl být vůči otci aktivní a měla na syna výchovně působit, znemožnila (a bohužel i dále znemožňuje) otci styk. Vedlejší účastník ponechává stranou, že řízení trvalo neúměrně dlouho (pozn. přitom však soud vždy něco činil, vedlejší účastník v té době sám zvažoval podání ústavní stížnosti), že soud prvního stupně opakovaně přehlížel doporučení soudu odvolacího a otec se opakovaně i v rámci jednotlivých odvolání domáhal přikázání věci jinému soudci v prvním stupni. To však nesouvisí s tím, že byla zachována rovná práva oběma účastníkům, soud dal oběma možnost (včetně opatrovníka nezletilého) k uplatnění jejich práv.

6. Usnesením Ústavního soudu ze dne 5. 1. 2012 sp. zn. II. ÚS 3765/11 byl nezletilému ustanoven kolizní opatrovník Liga lidských práv, která ve svém vyjádření uvedla, že celé vykonávací řízení (spolu s četnými znaleckými posudky, které byly ve věci pořízeny) se omezilo pouze na zjišťování toho, kdo může za to, že se nezletilý se svým otcem nechce vídat. Soud, jakož i znalci, kteří byli v řízení pověřováni ke zpracování četných znaleckých posudků, zúžili svůj pohled na dvě možné příčiny odmítání otce nezletilým. První možnou příčinou bylo odmítání otce synem zaviněno matkou, neboť ta syna manipulovala. Druhou hypotézou pro odmítání otce synem bylo, že syn měl vlastní negativní zkušenost s otcem. Ani jedna z hypotéz se soudu ve zdoluhavém důkazním řízení, ani za pomoci četných znaleckých posudků, nepotvrdila. Přesto Krajský soud v Hradci Králové uložil matce zaplatit pokutu ve výši 20.000,- Kč. Navíc zde krajský soud nesprávně použil konstrukci důkazního břemene k tíži matky, když uzavřel, že matka neprokázala aktivní působení na nezletilého za účelem vytvoření si pozitivního vztahu k otci, ale naopak se podílela na jeho odcizení. Uplatňování takto zjednodušené optiky, tj. hledání viny u jednoho z rodičů, vede k přijímání represivních opatření jako je ukládání pokut či předání dítěte do péče druhého rodiče. Pro dítě však může být úvaha, že odmítá-li jednoho rodiče, pak jde vždy o manipulaci druhým rodičem, velice nebezpečná.

7. Bylo-li důvodem pro podání návrhu na výkon rozhodnutí to, že otec chtěl posílit svůj upadající vztah se synem, potom se měl soud snažit o co nejšetrnější obnovu tohoto vztahu. Soud mohl návrh otce změnit a uložit jiné, šetrnější a vzhledem k účelu vykonávacího řízení přiměřenější opatření. V době, kdy soud rozhodoval o výkonu rozhodnutí, ještě nebyla v účinnosti novela občanského soudního řádu č. 295/2008 Sb., která zavedla další možnosti vykonávacího řízení (např. uložení účasti na mediačním či terapeutickém sezení). Nicméně i starší úprava umožňovala mírnější a pro daný případ přiměřenější prostředek nápravy. Soud mohl podle ust. § 272 odst. 3 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, ve znění tehdejších předpisů (dále jen „o. s. ř.“), požádat příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, aby vedl rodiče k dobrovolnému plnění soudního rozhodnutí, aniž by musel nařizovat výkon rozhodnutí. Orgán sociálně-právní ochrany dětí pak mohl uložit rodičům povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení. Pokud si totiž soudní moc činí nárok na zasahování do intimních rodinných vztahů, pak by měl být soud kreativní a usilovat o naplnění účelu řízení – v daném případě posílení vztahu otce s nezletilým při současném respektování nejlepšího zájmu dítěte. Smírné řešení je vždy efektivnější než donucovací prostředky. V daném případě se však soudy vůbec o smírné řešení nepokusily. Lze tedy uzavřít, že samotné zúžení předmětu zkoumání na dva důvody odmítání otce synem bylo od počátku chybné. Řízení o uložení pokuty nepřineslo žádné ze stran prospěch – syn dle svého vyjádření, podaného koliznímu opatrovníkovi dne 30. 1. 2012 o otce zájem stále nejeví a od roku 2004 se s ním neviděl. V současné době osobu svého biologického otce

nepostrádá, nicméně připouští, že v budoucnu může nastat okamžik, kdy jej bude chtít vyhledat. Nyní o něm však žádné informace nevyhledává, dle svého tvrzení se jim spíše vyhýbá. K posílení vztahu otce a syna uložením pokuty tedy nedošlo a účel řízení nebyl naplněn.

8. K nenaplnění účelu řízení přispělo i to, že řízení trvalo více než devět let. Plynutí času totiž mělo v daném případě nezvratné následky pro vztah otce a syna. Na tomto místě je třeba připomenout účel řízení ve věcech péče o nezletilé a řízení na ně navazující. Je jím nejlepší zájem dítěte a tomu by měl odpovídat i postup všech zainteresovaných orgánů a institucí. Pro nejlepší zájem dítěte pak hovoří, aby byly vztahy všech zainteresovaných osob co nejdříve uspořádány tak, aby řádný vývoj dítěte byl tímto co nejméně narušen. Soudní orgány však tento princip vůbec nerespektovaly, když neustále odvolací soud vracel věc k první instanci za účelem zjištění, zda matka aktivně působí na nezletilého, aby jej motivovala ke stykům s otcem. Za tím účelem pak okresní soud nařídil vypracování čtyř znaleckých posudků. S postupujícím časem se podstata samotného řízení zcela vytratila a další jednání pak jen zbytečně a neefektivně prodlužovala celý spor rodičů. Čtvrté usnesení Krajského soudu v Hradci Králové pak v tomto světle působilo zcela nepochopitelně, neboť vztah otce a nezletilého již byl natolik narušen (kontakt otce s nezletilým se naposledy uskutečnil v roce 2004), že výkon původního rozhodnutí o styku pozbyl význam. Do hry vstupuje další faktor, který by měly brát soudy v potaz, a to je názor samotného nezletilého. V daném případě byl názor nezletilého zjišťován pouze jednou, a to na jednání před Okresním soudem dne 30. 7. 2004. Tento postup byl však v rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové č. j. 25 Co 103/2005-173 ze dne 28. 2. 2005 zpochybněn. Krajský soud bez podrobnějšího a precizního odůvodnění uzavřel, že nezletilý byl příliš mladý na to, aby byl zjišťován jeho názor: *„Odvolací soud s nepokojem vzal na vědomí skutečnost, že soud prvního stupně přistoupil k výslechu nezletilého v době, kdy nezletilý dovršil teprve necelých devíti let věku Uvedený postup se stěžl slučoval s ustanovením §100 odst 3 o.s.ř. ... „* Takový závěr je však podle názoru kolizního opatrovníka v rozporu s Evropskou úmluvou o výkonu práv dítěte. Úmluva samozřejmě umožňuje od výslechu upustit, pokud je to v rozporu se zájmy dítěte, tento rozpor však musí být odůvodněný a podložený důkazy. Krajský soud však na rozpor usuzoval pouze z nízkého věku nezletilého (9 let), což samo o sobě není důvodem pro upuštění od výslechu dítěte. Samostatně mělo být zkoumáno, zda a případně jak by takovýto výslech odporoval zájmu nezletilého.

9. Kolizní opatrovník uzavřel, že výše popsany jednostranný vzorec, který české soudy velmi často aplikují, tj. odmítá-li dítě kontakt s rodičem, aniž by k tomu tento rodič sám zavedl příčinu, je to vina druhého rodiče, za kterou je třeba uložit pokutu, či dokonce dítě odejmout, je ve většině životních situací nevhodný a soudy by se od něj měli odpoutat. To se ukázalo i v tomto případě, kdy soudy devět let zkoumaly za pomoci čtyř znaleckých posudků, proč se nezletilý nechtěl stýkat s otcem. Namísto toho, aby soud překonával vůli nezletilého, měl ji respektovat a snažit se rozvinout vztah nezletilého k otci vhodnějšími prostředky než bylo uložení donucovací pokuty matce. S odstupem času se tak celé řízení jeví jako hledání viny v osobě matky či otce a sám nezletilý je jen nepodstatnou částí celého sporu. To je v přímém rozporu s podstatou řízení ve věcech péče o nezletilé, kde má být nezletilý hlavním subjektem a jeho nejlepší zájem je nevyšším imperativem. Závěrem je třeba zmínit i samotné vyjádření nezletilého, který je spokojený se současnými poměry, které jsou stabilní již osm let. Žije ve společné domácnosti s matkou, jejím manželem a dalšími dvěma sourozenci. Osobu svého

biologického otce dlouhodobě nepostrádá a ani o něm žádné informace nevyhledává. V průběhu rozhovoru rovněž vyjádřil názor, že si nemyslí, že pokud by matka v minulosti více naléhala na jeho styk s otcem, podřídil by se jejímu přání. Připouští však, že v budoucnu může nastat okamžik, kdy bude chtít svého otce vyhledat (například až založí vlastní rodinu), nyní však tuto touhu nepociťuje.

10. Podle ust. § 44 odst. 2 zákona o Ústavním soudu může Ústavní soud se souhlasem účastníků upustit od ústního jednání, nelze-li od tohoto jednání očekávat další objasnění věci. Účastníci souhlas poskytl a od ústního jednání bylo upuštěno.

II.

11. Ústavní soud si k posouzení námitek a tvrzení stěžovatelky rovněž vyžádal spis Okresního soudu v Hradci Králové sp. zn. 0 P 576/99, z něhož zjistil následující, pro řízení o ústavní stížnosti rozhodující skutečnosti.

12. Dne 30. 6. 1999 podala stěžovatelka návrh na úpravu výchovy a výživy nezletilého s tím, že žádala jeho svěřeni do své péče a stanovení vyživovací povinnosti otce vůči nezletilému ve výši 1.000,-Kč měsíčně. Otec nezletilého s tímto návrhem nesouhlasil, když žádal svěřeni nezletilého do své výchovy. Otec uvedl (č. l. 29), že v péči o syna se s matkou pravidelně střídají, má jej v péči pravidelně o víkendech, někdy dle potřeby i na dobu delší. Na č. l. 42 je založena zpráva Městského úřadu pro Prahu 13 o šetření v místě bydliště otce, kde je uvedeno, že otec se s nezletilým stýká 1 x za 14 dní o víkendu, matka styku nebrání a otec k její péči nemá vážnější výhrady. Na jednání dne 29. 2. 2000 rodiče shodně navrhli soudu ke schválení dohodu, již by byl nezletilý svěřen do výchovy matce, a která byla schválena rozsudkem Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 29. 2. 2000 č. j. 0 P 576/99-45.

13. Podáním ze dne 26. 7. 2002 se otec domáhal úpravy styku s nezletilým, když, jak uvedl, zpočátku bezproblémově fungující ústní dohoda rodičů o styku s nezletilým není ze strany matky dodržována, matka styku otce s nezletilým od jejího sňatku brání, od počátku roku 2002 viděl otec syna jen dvakrát, naposled v březnu. S tímto návrhem matka nesouhlasila a na podporu své argumentace (č. l. 73) přiložila „Zprávu o psychologickém vyšetření“ nezletilého, vypracovanou PhDr. Janem Laškem, CSc., znalcem z oboru školství a kultura, odvětví psychologie, kde je uveden značně negativní názor nezletilého na jeho vztah s otcem a doporučen ze strany znalce zákaz styku (vzhledem k osobnostním vlastnostem a indikovaným symptomům LMD a nutnosti naprosto pravidelného a emočně jistého prostředí), čemuž odpovídaly i závěry obsažené v matkou předložené „Zprávě z psychologického vyšetření“, vypracované PhDr. Jitkou Novákovou. Na č. l. 98 je založen soudem zadaný znalecký posudek PhDr. Vladimíra Panouška, soudního znalce z oboru zdravotnictví, specializace klinická psychologie, který uvedl, že neshledal konkrétní důvody odmítavého postoje nezletilého k otci, když se jedná spíše o postoje převzaté; s ohledem na specifické osobnostní rysy nezletilého doporučil znalec spíše postupný/navykací režim, od krátkodobých schůzek otce s nezletilým, to vše za nezbytné podpory ze strany matky. Rozsudkem Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 25. 3. 2003 č. j. 0 P 576/99-115 byla schválena dohoda rodičů o styku otce s nezletilým, a to každou 1. a 3. sobotu v měsíci v době od 9:00 do 13:00 hod., a to po dobu 2 měsíců za přítomnosti matky; jak uvedl okresní soud, takto upravený styk nepochybně ukáže v budoucnu potřebu dalšího rozšíření styku otce

s nezletilým a ukáže vhodnost působení otce na výchovu a další harmonický vývoj nezletilého.

14. Dne 9. 3. 2004 podal otec návrh na výkon shora uvedeného rozhodnutí, a to uložením pokuty, když uvedl, že matka předmětné rozhodnutí nedodrží, zpravidla pustí otce do domu, avšak dále o průběh styku, se slovy, ať si to otec s nezletilým vyřídí sám, nejeví zájem. Otec dále uvedl, že syna již dva roky neviděl. Matka k tomu uvedla, že styku otce s nezletilým nebrání, když ten sám o něj nejeví zájem. Matka k tomu přiložila (č. l. 134) vyjádření PhDr. Laška, který uvedl, že matka s nezletilým jej opakovaně kontaktovala, nezletilý zůstává v její péči, přičemž je toho názoru, že nezletilý styk s otcem striktně odmítá, a to i přes to, že jej matka k tomu přemlouvá a snaží se otci vyjít vstříc; otci byla veškerá úskalí jeho styku s nezletilým vysvětlena, ten však další kontakt se znalcem nevyužil. Na jednání dne 30. 7. 2004 byl soudem vyslechnut nezletilý, který sdělil svůj negativní postoj k otci a nechť se s ním jakkoli stýkat, a to, že mu matka ve styku s otcem nikterak nebrání, jedná se o čistě jeho osobní rozhodnutí. Usnesením Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 20. 12. 2004 č. j. 0 P 576/99-160 byl zamítnut návrh otce na výkon rozhodnutí ukládáním pokut, když soud neshledal na straně matky nedostatečné působení na nezletilého ani nevhodný přístup k jeho postojům, přičemž otec sám po dobu posledních 8 měsíců nezletilého nikterak nekontaktoval. Proti tomuto rozhodnutí podal otec odvolání, ve kterém mimo jiné uvedl, že *„v žádném případě nepožaduje fyzickou exekuci, avšak domnívá se, že ukládáním pokut matce by matka mohla změnit svůj postoj k otci a vzhledem na přebírání postojů nezletilým by pak i on mohl změnit svůj navenek deklarovaný postoj ke stykům s otcem“* (č. l. 168). Předmětné rozhodnutí bylo usnesením Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 28. 2. 2005 č. j. 25 Co 103/2005-172 zrušeno a věc byla vrácena okresnímu soudu k dalšímu řízení, a to s odůvodněním, že skutečná příčina odmítavého postoje nezletilého k otci nebyla spolehlivě zjištěna, když okresní soud čerpal skutková zjištění výhradně z posudku PhDr. Laška a bez povšimnutí ponechal rozdílný posudek PhDr. Panouška. Odvolací soud zdůraznil aktivní povinnost rodiče k přípravě dítěte, výslovně vyloučil možnost přibrání PhDr. Laška do řízení jako znalce a *„s nepokojem vzal na vědomí skutečnost, že soud prvního stupně přistoupil k výsledku nezletilého ... Uvedený postup se stěžl slučoval s ust. § 100 odst. 3 o.s.ř., podle něhož lze zjistit názor dítěte rovněž i jeho výsledkem, avšak s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.“*

15. Na č. l. 178 je založen znalecký posudek PhDr. Romana Miletína, soudního znalce z oboru psychologie, který po vyšetření nezletilého, a to i v interakci s otcem, potvrdil závěry PhDr. Laška, nezjistil ze strany matky negativní ovlivňování. Dále zjistil, že matka styku nebrání, ovšem jej ani aktivně neprosazuje, když jej motivuje formou svobodné volby s přenesením aktivity na nezletilého. Znalec uzavřel, že styk nezletilého s otcem je možný pouze za odborné asistence a pomoci třetí nezávislé osoby mimo bydliště otce a matky. Na jednání dne 31. 8. 2005 otec uvedl, že syna (vyjma psychologického vyšetření a soudního jednání) neviděl od roku 2002. Znalec pak na jednání uvedl, že matka by mohla nutit nezletilého ke styku s otcem, to by ovšem zřejmě znamenalo další negativní postoje nezletilého k otci a mohlo by se to odrazit i ve vztahu nezletilého k matce, matku by musel motivovat a usměrňovat odborník. Opatrovník nezletilého (Magistrát města Hradec Králové) navrhl zamítnutí návrhu na výkon rozhodnutí. Usnesením Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 31. 8. 2005 č. j. 0 P 576/99-202 byl návrh zamítnut. Předmětné rozhodnutí bylo usnesením Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 30. 11. 2005 č. j. 25 Co 574/2005-221 zrušeno a věc

byla vrácena okresnímu soudu k dalšímu řízení, a to s odůvodněním, že odlišné závěry znalců (pozn. PhDr. Miletína a PhDr. Panouška) o existenci převzatého postoje důvodně nastolují otázku, zda a jakým způsobem matka ovlivňuje nezletilého v jeho negativním postoji k otci a zda plní své povinnosti pro ni plynoucí z vykonávacího rozsudku.

16. Na základě výzvy soudu doplnil PhDr. Miletín, že jím přijaté závěry nejsou v zásadním rozporu se závěry PhDr. Panouška, nezletilý přejímá postoje matky, podstatné ovšem je, že nebylo shledáno ze strany matky přímé a otevřené ovlivňování. Znalec opětovně provedl šetření matky i nezletilého a zopakoval své shora uvedené závěry, když nadto zjistil, že matka má nyní (2006, otec s nezletilým neměly žádný kontakt) snahu podpořit vztah nezletilého s otcem, s nezletilým prohlíží fotky s otcem a zdůrazňuje, že patří do rodiny, matka kontaktu nebrání, zdráhá se jej však vynucovat – dle znalce by takový nátlak situaci jen zhoršil. Opatrovník nezletilého opětovně navrhl zamítnutí návrhu na výkon rozhodnutí, nadto uvedl, že otci byla nabídnuta součinnost s cílem zajistit obnovení kontaktů se synem, otec této nabídky nevyužil (č. l. 254). Opatrovník zdůraznil roli prostředníka při obnovování kontaktu otce se synem. Usnesením Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 4. 8. 2006 č. j. 0 P 576/99-255 byl návrh zamítnut. Předmětné rozhodnutí bylo usnesením Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 30. 3. 2007 č. j. 25 Co 491/2006-267 zrušeno a věc byla vrácena okresnímu soudu k dalšímu řízení, a to s odůvodněním, že při hodnocení věci nelze přihlížet k výpovědi matky jako účastníka řízení a nezletilého, rozpory ve znaleckých posudcích nebyly odstraněny, když dle jeho názoru zdůvodnění PhDr. Miletína nevyznívá přesvědčivě.

17. Na č. l. 276 je založen revizní znalecký posudek PhDr. Věry Tomášové, soudní znalkyně z oboru školství a kultura, odvětví psychologie dětí a dospělých, při jehož vypracování došlo ke konfliktu mezi matkou, jejím manželem a znalkyní, na základě čehož byla znalkyně na vlastní žádost usnesením Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 16. 11. 2007 č. j. 0 P 576/99-316 vyloučena. Matka následně doložila celou řadu vyjádření ošetřujícího lékaře nezletilého MUDr. Iva Kunsta, psychiatra, který uvedl, že po vyšetření nezletilého v souvislosti s vypracováním znaleckého posudku PhDr. Věry Tomášové musela být nezletilému nasazena medikamentózní léčba, když vyšetření vedlo k závažné psychické traumatizaci nezletilého; lékař důrazně nedoporučil další vyšetřování nezletilého. Otec dne 22. 1. 2008 podává opakovanou stížnost na průtahy v řízení, přičemž v této době svého syna neviděl již téměř 6 let. V roce 2008 dochází k letnému setkání otce s nezletilým ve škole. Na č. l. 364 je založen společný revizní znalecký posudek PhDr. Magdalény Datkové, soudní znalkyně z oboru zdravotnictví se specializací klinická psychologie a MUDr. Evy Čákové, soudní znalkyně z oboru zdravotnictví se specializací psychiatrie včetně pedopsychiatrie, kde je uvedeno, že matka vědomě a schválně stykům nebránila, ve spise jsou založena vyjádření specialistů, kteří matce doporučují syna ke stykům nenutit, a dle nichž se matka velmi striktně řídila. Znalkyně dále uvedly, že „závěry znalců PhDr. Miletína a PhDr. Panouška neshledávají v příkrém rozporu, když výrok o převzatých postojích je nutno chápat v kontextu všech dalších sdělení uvedených v posudku. ... V době zpracování posudku PhDr. Miletína bylo nezletilému 9,5 let, v této vývojové úrovni je dítě více autonomní a dělá to, že samo určí některá jednání za správná. V tomto smyslu tedy nelze v současné době bez následků přimět, nebo dokonce přinutit dítě k něčemu, co v daném stupni vývoje odmítá. ... Ve vývoji problému zcela určitě podstatnou roli sehrál především primární konflikt mezi rodiči nezletilého, dále pak následně jeho první kontakt s otcem po odstěhování, četnost i možná náplň setkání (což je těžké zpětně

posoudit) a v neposlední řadě i vytvoření nové rodiny, do které chtěl Jirka patřit.“ Na jednání dne 10. 12. 2008 uvedla PhDr. Datková, že problém narušeného vztahu nezletilého vůči otci se chronifikoval, takže ani mediační pomoc by podle jejího názoru nemusela narušenému vztahu prospět. V současné době, v období puberty, je uskutečnění styku s nezletilým a otcem neprůchodné, případnou nápravu vztahu je třeba ponechat na pozdější dobu.

18. Usnesením Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 10. 12. 2008 č. j. 0 P 576/99-409 byl návrh zamítnut, když soud opětovně dospěl k závěru, že matka nevede nezletilého k negativnímu postoji k otci. Na jednání před odvolacím soudem uvedla právní zástupkyně otce, že za nejvhodnější řešení v dané situaci považuje stanovení plánu navykacího režimu dle ust. § 273 odst. 2 písm. b) o.s.ř., přičemž takový návrh učinil otec již ve svém odvolání, a to jako alternativu k donucovací pokutě (č. l. 422). Usnesením Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27. 4. 2009 sp. zn. 21 Co 155/2009 bylo předmětné rozhodnutí změněno tak, že I. soud nařizuje výkon rozsudku Okresního soudu v Hradci Králové ze dne 25. 3. 2003, č. j. 0 P 576/99-115, a ukládá matce nezletilého pokutu ve výši 20.000,- Kč, kterou je matka povinna zaplatit do tří dnů od právní moci tohoto usnesení na účet Okresního soudu v Hradci Králové; II. matka je povinna nahradit České republice do tří dnů od právní moci usnesení na účet Okresního soudu v Hradci Králové náklady řízení v částce 43.982,- Kč; III. žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení před okresním soudem; IV. matka je povinna nahradit otci k rukám zástupkyně otce do tří dnů od právní moci tohoto usnesení náklady odvolacího řízení v částce 3.452,- Kč. Odvolací soud uložil povinnost k náhradě nákladů placených státem matce, která byla v řízení zcela neúspěšná a odvolací soud u ní neshledal předpoklady pro osvobození od soudních poplatků. Matka u odvolacího jednání uvedla, že je v domácnosti, má tři děti, nikdy nepobírala žádné sociální dávky, živí ji manžel. Z tohoto vyjádření lze dle odvolacího soudu dovodit, že majetkové poměry matky a její rodiny jsou na vysoké úrovni, jestliže u ní nevznikla ani potřeba žádat o přiznání dávek státní sociální podpory. Za takového stavu nelze uvažovat o tom, že by její osobní, majetkové a sociální poměry odůvodňovaly přiznání osvobození od soudních poplatků.

19. Odvolací soud vycházel zejm. ze závěrů znaleckého posudku PhDr. Miletína, když revizní znalecký posudek byl zpracován s velkým časovým odstupem, navíc není dostatečný, neboť znalkyně neprovedly vyšetření nezletilého a okresní soud se s tímto jejich postupem spokojil. Postup okresního soudu v tomto směru nebyl správný. Pokud matka odmítla syna podrobit znaleckému zkoumání, bylo třeba ji k tomuto jednání přimět uložením pořádkové pokuty. Nebyl důvod pro to, aby se znalkyně a potažmo okresní soud spokojily se sdělením matky, podloženým jí předloženou zprávou MUDr. Kunsta, podle které *„lékař nepokládá za vhodné iniciovat nějaké další soudně znalecké šetření.“* Nezletilý přitom byl schopen podřídit se vyšetření MUDr. Kunsta, proto odvolací soud neshledává objektivní a rozumný důvod pro závěr, že jinému lékařskému a psychologickému vyšetření nesmí být podroben. Z výpovědi otce vyplynulo, že od vnesení napadeného usnesení je s Jiřím v kontaktu přes školu, na tom se domluvil s ředitelkou školy s tím, že může posílat pouze otevřenou korespondenci. Zpětnou vazbu nemá. Z výpovědi matky vyplynulo, že v době před 7. 6. 2003 byl Jirka připraven na několik návštěv, které otec nahlásil, ale pak nepřijel. Nepředpokládala, že když otec ke styku přijede, Jirka se v pokoji zamkne, řešili věc s PhDr. Laškem a ten jim sdělil, že syna v tomto směru nemají omezovat, že pokoj je jeho teritorium, kde se cítí bezpečně a dobře. Syn s otcem hovořil třikrát a řekl mu, že se s ním nechce vidět a bavit. Za tím

účelem matka se synem hovořila a motivovala ho, např. prohlíželi fotografie, na nichž je zachycen s otcem, ptala se syna, zda se chce s otcem stýkat, nechávala rozhodnutí na něm. Synovi předem říkali, že otec přijede k návštěvě. Odvolací soud se souhlasem otce provedl důkaz videonahrávkou, která prokazuje, že se otec ke stykům se synem dostavoval a styk s nezletilým se neuskutečnil. Otec vždy zůstal za dveřmi pokoje syna, k němuž promlouval, žádal ho, aby si s ním alespoň popovídal, ale syn z pokoje nevyšel. Matka zpravidla zaťukala na dveře a zavolala na syna, aby „vyšel z pokoje, že se tak domluvili.“ Žádné jiné kroky nepodnikla. Z výpovědi znalce PhDr. Miletína, vyplynulo, že nelze vyloučit, že byl Jirka na tuto situaci připraven, je však nepravděpodobné, že by dítě ve věku 7 - 8 let bylo schopno podat takový výkon. Důvodem odmítání otce ze strany Jirky je dlouhodobé odcizení a to, že se Jirka snaží upevňovat si pozici v nové rodině. Při pohovoru viděl otce s Jirkou o samotě, a kdyby bylo na Jirku ze strany matky masivně působeno v neprospěch otce, nebyl by schopen takové sezení vůbec absolvovat. S názorem PhDr. Laška, že by matka neměla bránit Jirkovi v zamykání se, znalec nesouhlasil. Bylo žádoucí, aby matka na syna pozitivně působila, ovšem za situace, kdy nezletilého poznal, by toto samo o sobě k navázání kontaktů otce s nezletilým nestačilo a bylo by třeba spolupracovat se specializovaným zařízením.

20. Odvolací soud zdůraznil, že v řízení o výkon rozhodnutí se zásada, podle níž je pro rozhodnutí rozhodující stav v době jeho vyhlášení uplatní jen omezeně. Je totiž třeba zjistit, jaké důvody pro neuskutečnění styku tu byly v době, kdy se styky nerealizovaly. Zjištění o aktuálních důvodech pro nemožnost styku otce s nezletilým (v daném případě je jako hlavní důvod uváděno dlouhodobé odloučení nezletilého od otce) nemá v řízení o výkon rozhodnutí zásadní význam. Takové zjištění by mělo význam v řízení nalézacím, tj. v řízení o omezení rozsahu styku či zákaz styku. Soudu v řízení o nařízení výkonu rozhodnutí nepřisluší přezkoumávat věcnou správnost exekučního titulu, je povinen z úpravy práv a povinností v exekučním titulu vycházet.

21. Dle názoru odvolacího soudu bylo třeba vyložit povinnost matky připravit nezletilého ke styku uloženou exekučním titulem jako povinnost aktivně působit na nezletilého tak, aby ho přiměla ke styku s otcem, tzn. jako povinnost vhodně na syna působit a zdůrazňovat mu nenahraditelnou úlohu otce. Vycházejí z provedených důkazů dospěl odvolací soud k závěru, že matka neprokázala, že na syna aktivně působila za účelem vytvoření jeho pozitivního vztahu k otci a za účelem uskutečnění kontaktů s otcem. Svým konáním se naopak podílela na tom, že došlo k postupnému odcizení syna s otcem. Matka neuvedla, z jakého důvodu se aktivně nepodílela na uskutečnění styku otce s nezletilým. Dostatečným způsobem také nevysvětlila, z jakého důvodu ponechala synovi možnost zamknout se v pokoji v době, kdy jej otec měl navštívit. V tomto směru nelze ani považovat za omluvu pro chování matky doporučení PhDr. Laška. Odpovědný a výchovně schopný rodič by měl být schopen zvážit, jaké důsledky může vyvolat benevolentnost ve vztahu k chování dítěte a zejména ztráta možnosti dítě zkontrolovat. Za aktivní působení na dítě nelze považovat ani jednání matky, kdy rozhodnutí o tom, zda se syn s otcem setká či nikoli, ponechala zcela rozhodnutí sedmiletého dítěte. Aktivní působení matkou na syna nelze dovodit ani z videozáznamu, kde se matka sice snažila demonstrovat, že synovi domlouvá, avšak její jednání nepůsobilo příliš snaživě. S ohledem na všechny shora uvedené závěry, odvolací soud uzavřel, že v daném případě jsou splněny předpoklady pro nařízení výkonu rozhodnutí uložením pokuty matce.

22. Jako přiměřenou a splňující svůj účel shledal odvolací soud pokutu ve výši 20.000,- Kč, a to s ohledem na složitou situaci, která v daném případě nastala a s ohledem na vyjádření znalce, že pro obnovení styků bude nezbytné spolupracovat se specializovaným zařízením; odvolací soud je přesvědčen, že v daném případě v rámci nařízeného výkonu rozhodnutí je uložena pokuta schopna splnit svůj účel - přimět matku k respektování exekučního titulu o úpravě styku otce se synem. Odvolací soud vychází z toho, že aktivní působení ze strany matky s cílem přimět syna ke styku s otcem v sobě zahrnuje nejen vlastní výchovné působení matky, ale též její aktivitu při vyhledání odborníka, který oběma rodičům pomůže uskutečnit styk s nezletilým. Matka musí vyhledat odborníka, který bude pozitivně nakloněn povinností matky a nikoli odborníka, s nímž spolupracovala doposud, který se snaží vyhledávat důvody pro závěry, že styk realizovat nelze. Z výše uvedených důvodů se proto také odvolací soud nepřiklonil k návrhu otce - stanovení plánu navykacího režimu. V případě tohoto opatření soud, jsou-li pro to splněny podmínky, nepřistoupí k výkonu rozhodnutí a nejprve stanoví plán navykacího režimu. Teprve pokud je plán některým z účastníků porušován nebo neplní-li svůj účel, soud jej zruší a přistoupí k výkonu rozhodnutí odebráním dítěte. Pro takové opatření je třeba provádět další dokazování, čímž by došlo k další prodlevě v kontaktu otce se synem. Navíc se tento postup v dané situaci nejeví optimálním. Pokud by ovšem matka nadále nerespektovala soudní rozhodnutí - exekuční titul - lze opětovně přistoupit k uložení pokuty a eventuálně i k odebrání dítěte na dobu styku.

23. Dovolání stěžovatelky bylo usnesením Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2011 sp. zn. 20 Cdo 3898/2009 jako nedůvodné podle ust. § 243b odst. 2 části věty před středníkem, odst. 6 o.s.ř. zamítnuto, když dovolací soud dospěl k závěru, že ač stěžovatelka ohlásila dovolací důvod podle ust. § 241a odst. 3 o.s.ř., ve skutečnosti tento důvod neuplatnila, neboť posuzováno podle obsahu její argumentace brojí proti hodnocení důkazů; hodnocení důkazů však dovoláním úspěšně napadnout nelze, a to ani ohlášeným dovolacím důvodem ani dovolacími důvody jinými. Dovolací soud pak k námitce nezákonného soudce uvedl, že stěžovatelkou tvrzená stálost odvolacího senátu byla vztažena i na rozhodnutí o nařízení výkonu (exekuce) teprve po změně rozvrhu práce účinné od 27. 3. 2009.

III.

24. Poté, co Ústavní soud konstatoval, že ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 *a contrario* zákona o Ústavním soudu), je podána včas a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu], přistoupil k jejímu meritornímu projednání, přičemž dospěl k závěru, že napadenými rozhodnutími byla porušena ústavně zaručená základní práva stěžovatelky, nicméně jiná, než která stěžovatelka ve své ústavní stížnosti uvedla. Z ustálené judikatury Ústavního soudu vyplývá, že je ve svém rozhodování vázán petitum návrhu, nikoliv jeho odůvodněním a je oprávněn zkoumat porušení jiných ústavně zaručených základních práv než těch, na něž stěžovatelka v ústavní stížnosti odkazovala [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 259/05 ze dne 21. 3. 2006 (N 65/40 SbNU 647)].

25. Úkolem Ústavního soudu je jen ochrana ústavnosti, a nikoliv kontrola „běžné“ zákonnosti [čl. 83 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“)]. Ústavní soud není povolán k přezkumu správnosti aplikace „jednoduchého“ práva. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným

rozhodnutím těchto orgánů veřejné moci porušena stěžovatelova základní práva či svobody chráněné ústavním pořádkem České republiky, protože základní práva a svobody vymezují nejen rámec normativního obsahu aplikovaných právních norem, nýbrž také rámec jejich ústavně konformní interpretace a aplikace.

26. Čl. 2 odst. 3 Ústavy, resp. čl. 2 odst. 2 Listiny stanovuje, že státní moc je možno uplatňovat jen v případech, mezích a způsoby, které stanoví zákon, přirozeně při respektu k principu proporcionality plynoucímu z požadavku právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy) tak, aby byl minimalizován zásah do základních práv dotčeného, která jsou ve hře. Pokud se tomu tak neděje, představuje jednání či akt státní moci svévoli. Jak Ústavní soud opakovaně zdůraznil, nikoliv každé porušení norem jednoduchého práva při jejich aplikaci či interpretaci způsobuje zároveň i porušení základního práva jednotlivce. Avšak porušení některé z norem jednoduchého práva v důsledku libovůle (vykonávané např. nerespektováním kogentní normy) anebo v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, může být způsobilé zasáhnout do základního práva a svobody jednotlivce [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 346/01 ze dne 14. 3. 2002 (N 30/25 SbNU 237)]. Ústavní soud zasáhne vždy, zjistí-li v postupu obecných soudů prvek libovůle. V nálezu I. ÚS 534/03 např. uvedl: „[o] takové porušení stěžovatelových základních práv a svobod jde také tehdy, přehlédne-li obecný soud ústavněprávní význam zákazu libovůle, východiska, z jehož pohledu je třeba přistupovat k výkladu všech procesních principů a pravidel daných jednoduchým právem. Ústavní soud přezkoumává rozhodnutí obecných soudů i za situace, pokud zjistí, že interpretace předpisů obecnými soudy je natolik extrémní, že vybočuje z mezí ústavnosti. Tak je tomu i v případě, interpretují-li obecné soudy určité zákonné ustanovení natolik extenzivně, že tím založí povinnost jednotlivci jednat nad rozsah zákona, čímž dochází k porušení čl. 4 odst. 1 Listiny. Bylo již Ústavním soudem judikováno (např. nález sp. zn. I. ÚS 546/03), že ustanovení čl. 4 odst. 1 Listiny má dvě dimenze, přičemž ta první zpřesňuje dopad ustanovení čl. 2 odst. 2 Listiny na individuální osoby, a ta druhá představuje strukturální princip demokratického právního státu, podle něhož lze státní moc uplatňovat jen v případech a mezích stanovených zákonem, a to způsobem, který zákon stanoví. Stejně tak stanovování povinností soudem je limitováno zákonem při současném zachování základních práv a svobod.“ O libovůli jde, dle názoru Ústavního soudu i v případě, kdy obecné soudy nedostojí povinnosti svá rozhodnutí v příslušném ohledu řádně, tj. adekvátně, racionálně a logicky odůvodnit [např. nález sp. zn. I. ÚS 534/03 ze dne 13. 9. 2004 (N 126/34 SbNU 285),]; dále v případě, že rozhodnutí vykazuje extrémní nesoulad mezi právními závěry a provedenými důkazy a z nich vyvozenými skutkovými závěry; a dále pak v případě, je-li výklad a použití „jednoduchého“ práva v extrémním rozporu s principy spravedlnosti [např. v důsledku přepjatého formalizmu – viz např. nález sp. zn. III. ÚS 94/97 ze dne 26. 6. 1997 (N 85/8 SbNU 287)].

27. Při výkladu ustanovení čl. 10 odst. 2 Listiny a ustanovení čl. 8 Úmluvy, tedy ochrany rodinného života, resp. respektu k rodinnému životu, Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 838/07 ze dne 10. 10. 2007 (N 157/47 SbNU 53) zdůraznil, že základem rodinných vazeb je tradičně biologické pouto pokrevního příbuzenství mezi členy rodiny, jakkoliv tradiční pojetí rodiny prošlo v uplynulé době vývojem [srov. nález sp. zn. II. ÚS 568/06 ze dne 20. 2. 2007 (N 33/44 SbNU 399)]. Základním prvkem rodinného života je nadále soužití rodičů a dětí (rozhodnutí ve věci *Kutzner vs. Německo* ze dne 26. 2. 2002), neboť právě v jeho rámci se má uskutečňovat péče a výchova ze

strany rodičů, na níž mají děti právo podle čl. 32 odst. 4 Listiny [nález sp. zn. II. ÚS 485/10 ze dne 13. 4. 2010 (N 82/57 SbNU 93)].

28. Zásah do práva na rodinný život představuje velmi závažný zásah do základních lidských práv, a proto se musí opírat o dostatečně pádné argumenty motivované zájmem dítěte (viz rozhodnutí velkého senátu ESLP ve věci *Scozzari a Giunta vs. Itálie* ze dne 13. 7. 2000). Orgány veřejné moci mají i pozitivní závazky, které jsou těsně spjaty s účinným respektováním rodinného života. Jakmile je tedy prokázána existence rodinného vztahu, musí orgány veřejné moci v zásadě jednat tak, aby se tento vztah mohl rozvíjet a přijmout vhodná opatření za účelem sloučení rodiče s dítětem (*Kutzner proti Německu* či nález sp. zn. II. ÚS 838/07), přičemž k těmto pozitivním povinnostem se řadí vedle aktivní pomoci s osobními, sociálními, zdravotními či majetkovými obtížemi i povinnost rodiče informovat a řádně poučit o možných následcích jeho jednání (viz rozsudek ESLP ve věci *W. vs. Spojené království*). Základní právo na nerušený rodinný život jako subjektivní veřejné právo pak ve shodě s judikaturou ESLP taktéž chrání právo rodiče na přijetí opatření ze strany státních orgánů směřujících k jeho obnovenému soužití s dítětem (viz rozhodnutí ve věci *Eriksson vs. Švédsko* ze dne 22. 6. 1989), a to v co nejkratší době, s ohledem na skutečnost, že prostý běh času může vést k nenapravitelným důsledkům pro vztahy mezi dětmi a rodičem, který s nimi nežije (viz rozhodnutí ve věci *Ignaccolo-Zenide vs. Rumunsko* ze dne 25. 1. 2000).

29. ESLP již mnohokrát uvedl (viz např. rozhodnutí ve věci *Fiala proti České republice* ze dne 18. 7. 2006 a *Bergmann proti České republice* ze dne 27. 10. 2011), že základním cílem čl. 8 je sice ochrana jednotlivce před svévolnými zásahy orgánů veřejné moci, toto ustanovení však smluvnímu státu neukládá jen povinnost zdržet se takových zásahů: tento spíše negativní závazek může být doplněn o pozitivní závazky, jež jsou pevně spjaty s účinným respektováním soukromého či rodinného života. Ty mohou zahrnovat přijetí opatření směřujících k respektování rodinného života až po úroveň vztahů mezi jednotlivci, k nimž mimo jiné patří zavedení vhodného a dostatečného právního nástroje k zajištění legitimních práv zúčastněných osob a plnění soudních rozhodnutí, popř. vhodných zvláštních opatření (viz rozhodnutí ve věci *Zawadka proti Polsku* ze dne 23. 6. 2005). Z čl. 8 tak vyplývá právo rodiče na to, aby byla přijata opatření, která mu umožní styk se svým dítětem, i povinnost vnitrostátních orgánů taková opatření přijmout. Dle ESLP je třeba na tyto zásady nahlížet tak, že se uplatní též v případě sporů mezi rodiči ohledně styku s dítětem (viz rozhodnutí ve věci *Mihailova proti Bulharsku* ze dne 12. 1. 2006). Povinnost státních orgánů přijmout taková opatření, která umožní kontakt rodiče s dítětem, totiž není absolutní a porozumění a spolupráce všech zúčastněných osob vždy představují důležitý faktor. Státní orgány sice mají vyvíjet snahu, aby této spolupráci napomohly, ale jejich povinnost využít donucovacích prostředků nemůže být neomezená: musí brát ohled na zájmy, práva a svobody dotčených osob a zejména na nejvyšší zájem dítěte a jeho práva, která mu přiznává čl. 8 Úmluvy (viz rozhodnutí ve věci *Voleský proti České republice* ze dne 10. 6. 2003). ESLP ve své judikatuře konstantně připouští, že v této citlivé oblasti je k donucovacím prostředkům třeba přistupovat s maximální opatrností (rozhodnutí ve věci *Reigado Ramos proti Portugalsku* ze dne 22. 11. 2005), a že čl. 8 Úmluvy v žádném případě neopravňuje rodiče k tomu, aby vyžadoval přijetí opatření, jež by poškozovala zdraví a rozvoj dítěte (rozhodnutí velkého senátu ve věci *Elsholz proti Německu* ze dne 13. 7. 2000). Rozhodující je zjistit, zda státní orgány přijaly za účelem usnadnění styku veškerá opatření, která od nich bylo možné v daném případě rozumně očekávat (rozhodnutí ve věci *Nuutinen proti Finsku* ze dne 27. 6. 2000). Je

třeba připomenout, že v takových případech se vhodnost opatření posuzuje podle rychlosti jeho provedení (rozhodnutí ve věci *Maire proti Portugalsku* ze dne 26. 6. 2003).

30. V usnesení sp. zn. IV. ÚS 25/03 ze dne 24. 11. 2004 se vyslovil Ústavní soud k průtahům v řízení o úpravě styku s nezletilými, když uvedl, že ve „vztahu k obsahu čl. 9 odst. 3 Úmluvy o právech dítěte je vždy zdůrazňována povinnost soudu hodnotit z tohoto hlediska konkrétní situaci, a to na základě posouzení provedených důkazů a zjištěných skutečností [viz např. nálezný sp. zn. I. ÚS 112/97 ze dne 10. 3. 1998 (N 35/10 SbNU 229)]. Současně Ústavní soud byl nucen přihlédnout i ke specifickým podmínkám řízení ve věci péče o nezletilé, které jsou v obecné rovině charakterizovány především jako sledování a chránění zájmů dětí, které převyšují zájmy ostatních účastníků řízení, byť je nepochybné, že zájmem společnosti je především vytvářet takové společenské, sociální a morální prostředí, aby ke konfliktu zájmů všech zúčastněných, tj. rodičů, nezletilých i jejich kolizních opatrovníků, nemuselo docházet. Institut nařízení výkonu rozhodnutí není určen k tomu, aby se stal nástrojem násilné změny projevů vůle nezletilého dítěte za situace, kdy, jak vyplývá ze znaleckých posudků i zpráv odborných lékařů předložených v průběhu řízení, nebylo příčinou zcela negativního postoje nezletilého ke stěžovateli úmyslné ovlivňování třetími osobami.“

IV.

31. V nyní projednávaném případě je nepochybné, když z četných provedených důkazů vyplynulo, že matka na nezletilého negativně nepůsobila, stykům s otcem nebránila (např. bod 15). Obecné soudy své rozhodnutí o uložení donucovací pokuty matce založily na úvaze, že je povinností rodiče na dítě, které o své vůli styk s druhým s rodičů odmítá, aktivně působit a případně i jeho vůli překonávat. K tomu Ústavní soud uvádí, že otázka povinnosti jednoho z rodičů aktivně působit na nezletilého k tomu, aby i proti své vůli udržoval styk s druhým z rodičů, resp. možnosti toto aktivní působení vynucovat prostřednictvím právních nástrojů v rámci výkonu rozhodnutí, je v obecné rovině dle názoru Ústavního soudu neřešitelná (bod 30), když vždy je třeba vycházet čistě z individuálního rozměru každého jednotlivého případu. Rodinné vztahy jsou totiž primárně založeny na jiných než právních normativních systémech, a proto právo, byť má a musí do těchto vztahů vstupovat (body 27, 28 a 29), musí být interpretováno a aplikováno nikoli mechanicky, formalisticky, ale citlivě, s výlučným ohledem na jeho účel. Rodina není obchodní společnost, právně nelze uchopit a vymezit všechny vazby mezi rodinnými příslušníky na rozdíl od toho, jak je tomu mezi statutárními orgány, ba právě naopak je třeba vždy na základě individuálních okolností hledat řešení, jež v maximální možné míře povede k zákonem předvídanému účelu, v daném případě k zajištění vztahu otce a syna (bod 28).

32. V rovině podústavního práva se k účelu a smyslu výkonu rozhodnutí o výchově nezletilých dětí vyjádřil Nejvyšší soud např. v usnesení ze dne 29. 3. 2006 sp. zn. 5 Tdo 1628/2005, nebo ze dne 7. 7. 2005 sp. zn. 8 Tdo 806/2005, kde uvedl, že „výkon rozhodnutí slouží k nucené realizaci (za účasti státního donucení) těch práv a povinností, jež byly kvalifikovaně deklarovány (konstituovány) soudními rozhodnutími a dalšími tzv. exekučními tituly (viz § 274 o.s.ř.). Podle § 251 o.s.ř., nesplní-li povinný dobrovolně, co mu ukládá vykonatelné rozhodnutí, může oprávněný podat návrh na soudní výkon rozhodnutí. Výkon rozhodnutí tedy není ani sankcí za porušení práva, ani trestem z pohledu práva veřejného, nýbrž sleduje výlučně uskutečnění toho, co

v konkrétních - a jde-li o výkon soudního rozhodnutí typicky soukromoprávních - poměrech nebylo uskutečněno (plněno) dobrovolně. Soustředění do konkrétního právního vztahu dítěte, rodičů, případně dalších osob, jsou-li nositeli příslušných práv (tj. okruhu účastníků řízení, z něhož vzešel vykonávaný titul), a cíl (mysl a účel), jímž je nastolení právě těch poměrů (právních postavení, resp. struktury práv a povinností), které odpovídají obsahu výroku exekučního titulu, jenž je vykonáván, jsou pro zacházení s institutem výkonu rozhodnutí podle § 272 až § 273a o.s.ř. rozhodující; veřejnoprávní přesah je vystižen jen tím, že stát přebírá logicky odpovědnost za to, že rozhodnutí vydaná soudy - v jednotlivých věcech - budou reálně respektována. Tyto znaky se pak logicky spojují i s jednotlivými dílčími instrumenty výkonu rozhodnutí, včetně jeho způsobů; platí tudíž i pro způsob výkonu rozhodnutí podle § 273 odst. 1 písm. a), b) o.s.ř. Ani pokuta podle § 273 odst. 1 písm. a) o. s. ř. není sankcí či trestem, ale slouží jen a výlučně k tomu, aby jejím prostřednictvím byl povinný subjekt přinucen jednat tak, jak to odpovídá exekučnímu titulu. Její povaha je zcela shodná s faktickým odnětím dítěte podle § 273 odst. 1 písm. b) o.s.ř.; od něho se liší jen tím, že k odnětí dítěte působí toliko nepřímě (k tomu viz též Kurka, V., Drápal, L., *Výkon rozhodnutí v soudním řízení*. Praha: Linde Praha, a. s., 2004, s. 729 až 737). Lze proto shrnout a zdůraznit, že pokutu podle § 273 odst. 1 písm. a) o.s.ř. nelze vnímat jako sankci za porušení práva, nýbrž jako prostředek donucení povinného, aby respektoval právní poměry založené vykonávaným titulem. Neméně důležité je, že uložení pokuty zde sleduje především ochranu zájmu jednoho z účastníků řízení (na respektování právních poměrů založených vykonatelným rozhodnutím soudu), a má tedy zásadně charakter soukromoprávního prostředku směřujícího k tomu, jak se domoci subjektivního práva.“ Doktrína k tomu pak uvádí, že činnost soudů v řízení o výkon rozhodnutí dle ust. § 272 a násl. o.s.ř. je bezesporu velice citlivou záležitostí, přičemž hlavními požadavky kladenými na toto řízení je ochrana práv nezletilých dětí, rychlost a efektivita (viz Králíčková Z. In Drápal, L. a kol.: *Občanský soudní řád II, komentář*. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 2270 a násl.).

33. Právě shora vymezený specifický účel a povahu vykonávacího řízení ve věcech péče o nezletilé, v daném případě uložení donucovací pokuty matce, obecné soudy nerespektovaly, když při posouzení věci postupovaly mechanicky v modelu „pokuta = sankce / trest.“ V rámci tohoto modelu se pak soudy omezily na prosté hledání viníka (bod 30 a 33) toho, že nezletilý odmítá kontakt s otcem, přičemž, po prokázání, že otec odmítání nezletilého nikterak nezavinil, zbyla v jejich uvažování (v až příliš zažitém černo - bílém modelu: zlý rodič x hodný rodič) jediná možnost, a to, že „vinu“ nese matka, která na nezletilého dostatečně aktivně nepůsobila. Přitom odmítly respektovat, lépe řečeno připustit, že i nezletilý (v té době 7 – 8 letý) může mít vlastní názor, činit vlastní rozhodnutí a úsudky, což ostatně pregnantně vyjádřil odvolací soud, když „s nepokojem vzal na vědomí skutečnost, že soud prvního stupně přistoupil k výsledku nezletilého.“ Za zcela iracionální je pak nutno považovat závěr obecných soudů, že matka, která se striktně řídila doporučeními odborníků, měla jejich závěry ignorovat, nebo si najít odborníky, kteří by jí radili něco jiného (bod 22). Za této situace pak soudy zvolily uložení donucovací pokuty matce, a to i přes to, že jimi ustanovení znalci možnost vynucení této povinnosti považovali za minimální (bod 13, 15 a 17). V tomto světle se pak od počátku jeví uložení donucovací pokuty matce jako neefektivní prostředek dosažení účelu – umožnění styku nezletilého s otcem (bod 30), přičemž jiné možnosti, které soudům i v té době dával k dispozici právní řád, a které by k zamýšlenému výsledku vést mohly, soudy ignorovaly. Jakkoli lze pochopit postup (stejně neefektivní) otce nezletilého (tedy hledání příčiny odmítání u druhého z rodičů), nelze jej pochopit a tolerovat u obecných soudů, které jsou v první řadě povolány

k ochraně základních práv, a to i skrze pozitivní povinnosti (bod 28 a 29) samy aktivně konat a umožnit tak styk rodiče a dítěte (v rámci nesporného řízení). Soud sice nemůže při výkonu rozhodnutí zkoumat důvody a správnost vykonávaného rozhodnutí a nemůže ani hodnotit jeho povahu či formu nad rámec právě předpokladů vykonatelnosti, nicméně pro řízení ve věcech péče soudu o nezletilé není obvyklé na rozdíl od jiných řízení typické jednorázové řešení věci, naopak soud péče o nezletilé má přímo povinnost *ex officio* reagovat na případné změny rozhodné pro úpravu poměrů nezletilého dítěte, a to až do jeho zletilosti (viz Křiváčková, J., Bartoníčková, K.: *Problematické aspekty využití institutu předběžných opatření ve věcech péče soudu o nezletilé při změně poměrů*. Právní rozhledy, 2009, č. 3, s. 102). V daném případě je Ústavní soud přesvědčen o tom, že zejména krajský soud setrvale interpretoval a aplikoval příslušná zákonná ustanovení excesivně a zcela bez vazeb na ústavní pořádek.

34. Ve věcech rodinných, více než kde jinde, hraje otázka délky řízení klíčovou roli (bod 28). I kdyby Ústavní soud připustil, že v době podání návrhu otce byla situace řešitelná skrze jeho návrh, tedy uložením donucovací pokuty matce, je očividné, že po letech řízení (viz část II.) je jeho výsledek absurdní; pokud by šlo ze strany matky jen obtížně vynutit styk s otcem u 8 letého nezletilého (bod 15), je jeho vynucení ze strany matky u dnes 16 letého mladého muže zcela nereálné (bod 9). Obecné soudy, resp. soud odvolací 3x zrušil zamítavé rozhodnutí nalézacího soudu, přičemž nakonec ve věci sám rozhodl, a to z důvodů, které možná (a Ústavní soud o tom vážně pochybuje) měly zajistit maximální úplnost a správnost skutkových zjištění, avšak s výsledkem zásahu do základních práv nakonec všech účastníků řízení, když vedly k pravému opaku, a to k totálnímu odloučení rodiče a dítěte. Neustálá snaha o vysvětlení rozporů ve znaleckých posudcích (které sami znalci označili vlastně za nerozporné), zadávání nových znaleckých posudků (které nakonec pro značný časový odstup nebyly použity), odmítání závěrů ošetřujícího psychologa hned v počátku řízení (bod 14) a setrvalé odmítání respektovat autonomii nezletilého nakonec vedly k tomu, že nezletilý skončil v péči psychiatrů (bod 17). Takové pochybení je zcela flagrantním porušením práv všech zúčastněných (tedy otce, matky a nezletilého) a mělo za následek totální, a možná již nikdy nereparovatelné, odloučení otce a dítěte, jakož i zcela zásadní zásah do osobnostní integrity nezletilého.

35. Vzhledem k výše uvedenému nezbyvá Ústavnímu soudu než konstatovat, že nerespektováním principů obsažených v čl. 2 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a omezení plynoucích z čl. 8 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod bylo usnesením Nejvyššího soudu ze dne 27. 9. 2011 sp. zn. 20 Cdo 3898/2009 a výrokem I., II. a IV. usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27. 4. 2009 sp. zn. 21 Co 155/2009 porušeno základní právo stěžovatelky garantované čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (bod 26, 28 a 29), stejně jako bylo zasaženo do totožného práva nezletilého.

36. Závěrem se Ústavní soud důrazně ohrazuje proti tomu, aby shora uvedené závěry byly vnímány jako „vítězství“ nebo „prohra“ otce či matky, když jediným smutným výsledkem celého řízení před obecnými soudy je narušený, ne-li zničený vztah otce se synem, a to i v důsledku fatálního selhání justice, přičemž nezbyvá než doufat, že i přes značné odloučení se podaří tento vztah obnovit, nikoliv však za pomoci soudního rozhodování, nýbrž moudrým a citlivým jednáním otce a doufejme i syna.

37. Ústavní soud proto ze shora uvedených důvodů ústavní stížnosti vyhověl podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a ústavní stížností napadená rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

P o u ě n í : Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat (§ 54 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

V Brně dne 13. března 2012

Stanislav Balík
předseda senátu